

BODIL PEDERSEN

Landbruget set fra bilruden

FORLAGET FRYTLE

Kolofon

Landbruget set fra bilruden

© Forfatteren og Forlaget Frytle, 2024

Redaktionsgruppe:

Seniorrådgiver Henning Otte Hansen,
Københavns Universitet

Forlagschef Lene Overgaard Bruun, SEGES Forlag

Specialkonsulent Lars Egelund Olsen,
Innovationscenter for Økologisk Landbrug

Landskonsulent Torkild Birkmose,
SEGES Innovation

Korrektur: Margrethe Askegaard,
Torkild Birkmose, Lene Overgaard Bruun
og Dorte Prangley. Tak til mange andre for
faglig korrektur af afsnit.

Layout og design: Fiona Elizabeth Bruce.

Fotos: Bodil Pedersen. Øvrige fotografer er anført
ved billederne.

Forsideillustration: Foto af Jesper Rasmussen.
Den røde bil er monteret på billedet.

En stor tak til jer landmænd, som inviterede mig
indenfor og fortalte om jeres arbejde.

Tak til mit netværk hos SEGES Innovation,
rådgivningsvirksomheder rundt i landet,
Innovationscentret for Økologisk Landbrug,
Aarhus Universitet og Københavns Universitet
for ideer og faglige input.

Tak til Foreningen Plan Danmark
og Fællesfonden for støtte til projektet.

Tryk: Clemenstrykkeriet

1. udgave, 1. oplag 2024

ISBN: 978-87-974059-2-5

Du må ikke kopiere fra denne bog, uden at forla-
get har givet lov. Hvis du vil citere fra bogen i en
anmeldelse, er du velkommen til det.

www.bodilpedersen.dk

Bodil Pedersen (født 1959)

Bodil Pedersen er uddannet agronom og jour-
nalist. Hun har arbejdet som landbrugs lærer,
planteaviskonsulent, forskningsformidler og
specialkonsulent. I dag har hun egen virksomhed
og formidler viden om fødevareproduktion, natur
og miljø.

Velkommen til en guidet tur gennem det danske landbrugsland

Når du færdes i Danmark – i bil, i tog, i bus, på cykel, til fods eller til vands – er der meget at kigge på og undres over. Jeg vil gerne sætte ord på det, dit blik kan falde på, mens du bevæger dig gennem Danmark. På planterne, maskinerne, staldbygningerne, dyrene på markerne og siloerne. På det konventionelle, det økologiske og skovlandbruget. På det traditionelle og det nye landbrug. På store og små bedrifter. På det, der fylder mest i dansk landbrug og på den store mangfoldighed af mindre produktioner, som også findes derude. På de afgrøder der ender hos husdyrene, dem vi bruger i køkkenet, drikker i festligt lag eller danser rundt om til jul.

Denne bog er en slags rejseguide med billeder og beskrivelser af det, du kan se på en tur gennem Danmark. Den har manglet på boghandlernes hylder. Her står guidebøger om slotte, byer og naturområder, men ikke om landbrugslandet, som fylder så meget i Danmark.

Brug sanserne

Bogens idé er at give dig indsigt i det, du konkret kan se derude. Du kan blive klogere på de afgrøder, der er mest almindelige, som korn, græs, raps og majs. Og du kan også opnå viden om nogle af de mere nicheprægede, som bælgfrugter, græskar, gulerødder, frugt og grønt protein. Forvandlingen fra små spirer til høstklare afgrøder er imponerende, og i bogen kan du følge afgrødernes udvikling måned for måned.

Bogen er fyldt med flotte billeder af husdyr på markerne, stalde, siloer og landbrugsmaskiner, som giver et indblik i landmandens opgaver året rundt. Du kan læse om og se billeder af brakmarker, lavbundsJORde, dræning og tiltag som fremmer biodiversiteten.

I mine fortællinger holder jeg mig til det, du kan se fra vejen, eller når du gør et stop og stiller dig i rabatten eller på en markvej og kigger nærmere på afgrøderne. Det skal du gøre. Snus ind, og duft til den blomstrende rapsmark, det skårlagte græs og høststøvet, og sæt farten lidt op, når der køres gylle ud. Slå ørene ud, lyt til lærkens triller, biernes summen og maskinernes hestekræfter.

Meget at undre sig over

Siden jeg var en lille pige, har jeg været fascineret af planter, især de vilde med de smukke blomster. Jeg frydes og undres fortsat over årstidernes skiften, landskabets farver og planternes vækst.

I mit arbejdsliv har jeg formidlet viden til rådgivere og landmænd. Om dyrkede planter og deres samspil med jorden, naturen og miljøet. Jeg har været optaget af, hvordan landbruget bevæger sig i en bæredygtig retning. I flere år har jeg drømt om at skrive en bog om landbruget som er tilgængelig for alle, uanset om de er landmænd eller ej. Jeg har udvalgt den viden, som jeg tænker kan være interessant og sjovt for mennesker, som ikke er tæt på landbruget. Jeg har flittigt spurgt folk, hvad de undrer sig over i landbrugslandet, og svarene har været med til at forme bogen.

Mangfoldighed og nye veje

De store landbrug med vældige marker fylder meget, men der findes meget andet derude. Jeg er optaget af mangfoldigheden og alle de forskellige produktioner og nye tiltag, som popper op i disse år, og det afspejler sig i min bog.

God fornøjelse med bogen. Jeg håber, turen bliver sjovere, når du kan afkode mere af, hvad du ser i landskabet. Og få en god snak og diskussion med dine børn eller andre rejsekammerater.

Lyngå, april 2024
Bodil Pedersen

Indhold

Januar	6	Maj	78
Kend afgrøderne i januar	8	Kend afgrøderne i maj	80
Sådan kender du en kvægstald	10	Sidste skud gødning	86
Sådan kender du en grisestald	12	Bier og insekter er glade for raps	88
Sådan kender du en fjerkræstald	14	Nogle landmænd må samle sten, mens andre slipper	91
Sådan kender du et sted med heste	16	Græsmarken kan høstes op til fem gange	92
En snak med hesteholderen	18	Radrenseren kan styres af et kamera	95
Gylletanke er genbrugscentraler for næringsstoffer	20	Køer og kvier pryder græsmarkerne	96
Hvad er der i siloerne?	22	En del landmænd har sendt ploven på pension	100
Gårde i alle størrelser ligger spredt i landskabet	24	En snak med CA-landmanden	102
Februar	26	Juni	104
Kend afgrøderne i februar	28	Kend afgrøderne i juni	106
Frugtavleren har travlt om vinteren	30	Landmanden bruger billeder fra droner og satellitter	112
Marker med grisehytter	32	GPS-teknologi er en vigtige medhjælper	114
Biogasanlæg popper op	34	Landmænd med egen vejrstation	115
Hvad gemmer sig under en dyne af halm?	36	Selvkørende robotter i marken	116
Beskærersaksen hjælper den gode vin godt på vej	38	Afgrøderne er også attraktive for svampe og skadedyr	118
Får skaber gode udbytter i frøgræsmarkerne	40	Vandingsmaskinerne på arbejde	120
		Mange forsøg i landmændenes marker	124
		Tørke	126
		En snak med jordbæravleren	128
Marts	42	Juli	130
Kend afgrøderne i marts	44	Kend afgrøderne i juli	132
Ploven er på arbejde både forår og efterår	46	Danske landmænd er specialister i frø	139
Landskaberne giver et hint om jordens frugtbarhed	48	Grønt protein skal erstatte soja	142
Er det sandjord, lerjord eller humusjord?	50	Ammekøer passer kalvene hele sommeren	144
Store hvide duge på markerne	52	En snak med kødkvægsavleren	148
Når ploven farver jorden hvid	54	Brakmarker kan være svære at kende	150
En snak med gårdbutiksindehaveren	56	Biodiversiteten fremmes af græssende dyr	152
		Ukrudt, som giver specielle udfordringer	154
April	58		
Kend afgrøderne i april	60		
Hvornår er jorden klar til såning?	64		
Såtid er kvalitetstid	66		
Harver og strigler til kamp mod ukrudtet	70		
Sprøjtning mod ukrudt	71		
Gylle er næring til planterne	72		
Tid at lægge kartofler	74		
En maskine som samler sten	76		
En snak med kartoffelavleren	77		

August	156	November	218
Kend afgrøderne i august	158	Kend afgrøderne i november	220
Høst er eksamen og årets højdepunkt	162	Høst af stivelse	224
Halm kan bruges til mange gode ting	166	En snak med efterafgrøde-entusiasten	226
Marker på pause	169	Dræning får vandet væk fra marken	228
Efterafgrøder skal samle kvælstof op fra jorden	170	Solcelleparker breder sig i landskabet	230
Korn til bagværk og gryn kræver ekstra omhu	172	Høst af sukker	232
Byg til øl, gin og whisky	174	En snak med sukkerroeavleren	234
Får og lam holder ofte flyttedag	176		
En snak med fåreavleren	178	December	236
		Kend afgrøderne i december	238
September	180	Helbredstest af jorden hvert femte år	240
Kend afgrøderne i september	182	Danske juletræer får stjerner for kvaliteten	242
Flere går i gang med at dyrke bælgfrugter	186	En snak med juletræsproducenten	246
Skovlandbrug – en ny dyrkningsform i Danmark	188	Hvem roder i marken?	248
En snak med skovlandmanden	190		
Det er noget møg	192	Kend landmandens fagudtryk	250
Sædskifte er nøglen til den sunde planteproduktion	194	Dansk landbrug i tal	252
Kalk farver markerne hvide	196	Mere viden og flere oplevelser	255
Oktober	198		
Kend afgrøderne i oktober	200		
Høst af majs	204		
En snak med majsavleren	206		
Et minivådområde renser drænvandet	208		
Lavbundsjord og klimagasser	210		
Vand og vind flytter jorden rundt	214		
Græskar til uhygge, mad og pynt	216		

Sådan bruger du bogen

- Bogen er delt op i måneder. Vil du finde svar på noget aktuelt, du ser i marken, så slå op under den pågældende måned. Finder du ikke det, du søger, skal du bladre en måned frem eller tilbage. Skønt Danmark er et lille land, er der store forskelle på, hvor langt afgrøderne er i deres udvikling. På Lolland, hvor klimaet er mildt, er afgrøderne lidt længere fremme i udviklingen end i Nordjylland.
- Under hver måned finder du fotos og beskrivelser af planterne og en række emner, som er aktuelle på dette tidspunkt af året. Desuden fortæller en række producenter om deres produktion og arbejde.
- Bag i bogen finder du en liste med fagudtryk, tal om dansk landbrug, ideer til oplevelser mv.
- Landmanden omtales som "han". Det bliver for omstændigt at skrive "han eller hun", selv om det ville være mere korrekt.

August

På tørvejrskage i august kan du ofte høre brummen i landskabet. Lyden starter sidst på formiddagen og fortsætter langt ud på aftenen. Det er mejetærskerne, som tygger sig gennem korn, raps, ærter og andre afgrøder. August er den helt store høstmåned, og pludselig er der masser af grej i marken – og på vejene – som har stået og ventet i maskinhuse og lader.

Markerne barberes ned til stub. Tiden er kommet til markens frikvarter, hvor høsten er leveret, og næste afgrøde endnu ikke er sået.

Majsplanterne står høje i en bastant mur og modner kolberne. Måske henter kvægavlerne endnu et slæt på græsmarkerne.

Mens høsten endnu er i gang, dukker plovne, harverne og såmaskinerne op i landskabet. Vinterraps og efterafgrøder skal sås i august. Driller høstvejret, kan det være vanskeligt at så næste afgrøde til tiden, fordi der stadig står en afgrøde på marken.

Kend afgrøderne i august

Hvede

Vinterhvede står med sine tunge, buttede aks og venter på mejetærskeren.

Når hveden er høstet, bliver kernerne lagt på lager. Det meste hvede bruges som foder til husdyr. En mindre del bruges til brød.

Rug

Rugen er klar til høst. Rug kan spire i akset i fugtigt vejr, så det gælder om at få den høstet, hvis der er udsigt til regn.

Det meste af den rug, der dyrkes i Danmark, bruges til griseboder, mens en mindre mængde bruges til brød.

Vårbyg

Vårbyg har bøjet nakken og er klar til høst. Vårbyg bruges især til foder, men også til malt, som bruges i ølproduktionen.

Frøgræsset er sået mellem rækkerne med vårbyg i foråret. Når kornet er høstet er det frøgræssets tur til at dominere marken. Græsfrøet skal høstes næste sommer.

Havre

Havren er moden og venter på mejetærskeren. Havre bruges til foder og til havregryn.

Raps

I august skal der høstes raps. Tidligere dryssede frøene nemt ud af skulperne, men det er lykkedes forædlerne at lave raps med skulper, som ikke så nemt åbner sig og taber frøet. Rapsfrøene bliver presset på en oliefabrik og lavet til olie. Olien bruges som madolie og energi. Det, der er tilbage, når olien er presset ud, kaldes rapskagen. Den har et højt indhold af protein og bruges som foder.

Her er rapsen først skårlagt og ligger og tørrer nogle dage, inden mejetærskeren tærsker frøene ud af skulperne. Ofte høstes raps direkte med mejetærskeren, uden at afgrøden skårlægges først.

Ærter

En moden ærtemark er brun og rodet. Ofte er afgrøden faldet sammen, så den er måske en halv meter høj.

Ærtefrøene er gule ved høst. De er så hårde, at det er vanskeligt at presse mærker med en negl.

Modne ærter bruges til foder eller fødevarer.

Hestebønne

Hestebønnerne begynder at modne i august. Bælgene med hestebønnerne sidder helt inde ved stænglen.

Majs

De gyldne hanblomster i toppen af majsplanter er færdige med at blomstre. Nu er det kolberne, som skal modne.

Sukkerroer

De fleste roemarker ser du på Sjælland, Lolland og Falster. Det er sukkerroer, som bruges til sukkerproduktion.

Roen er en 2-årig plante. Første år danner den roen, som er rig på sukker, og det er den, som er værdifuld. Hvis roen fik lov at stå vinteren over, ville den næste år danne en høj og kraftig stængel med frø.

Fotos: Jesper Rasmussen

Solsikker

Solsikkerne er iøjnefaldende med deres store gule blomster, som drejer sig efter solen. De er typisk sået i brakmarker sammen med andre blomsterplanter.

Brakmarker høstes ikke, så når der dyrkes solsikker i Danmark, handler det ikke om produktion af olie eller frø til forbrugerne. Planterne er til gavn for insekter og fugle.

Quinoa

Quinoa har tunge, buttede toppe fyldt med frø.

Den ligner ikke andre danske afgrøder, men er i familie med hvidmelet gåsefod, også kaldet mælde, som er en almindelig ukrudtsplante i Danmark.

Quinoa dyrkes især i Andesbjergene, men danske landmænd har de seneste år kastet sig over at dyrke sorter, som er tilpasset det danske klima.

Motivationen er, at quinoa kan levere proteinrige frø med essentielle aminosyrer, og dermed passer fint ind i en plantebaseret kost.

Høst er eksamen og årets højdepunkt

Hvor?

Hele landet

Mejetærskerne begynder at høste vinterbyg og frøgræs i juli, men det er august, som er den store høstmåned, hvor de fleste kornarter, raps og ærter skal gennem mejetærskeren.

I august har mejetærskere og halmpressere travlt. Du kan se mange maskiner på markerne, og risikoen for at komme til at køre efter en høstmaskine på vejene er stor.

Høsten har sin egen intense stemning. Vejrudsigterne tjekkes hyppigt, og der arbejdes mere eller mindre i døgndrift. Men det er også årets højdepunkt, og det er en fest at høste frugten af årets anstrengelser. Her er landmanden til eksamen. Har han været dygtig til at passe afgrøderne, afspejler det sig i udbytterne og dermed også i hans indtjening. Men årets vejr, ukrudt, svampeangreb og skadedyr spiller selvfølgelig også en stor rolle for høstens størrelse.

Høsten er teamwork, hvor der både er brug for folk som mejetærsker, kører kornvognen, presser halmen og bringer mad ud i marken. Alt handler om at få høsten godt i hus.

Vejret betyder alt

Mejetærskerne kører ofte først ud i markerne ved middagstid. Er der faldet dug om natten, skal den først være væk, før der kan høstes.

Det kan være nervepirrende, hvis august er præget af regnvejr. Når afgrøden først er moden, skal den høstes for at bevare en god kvalitet. Står kornet eller frøafgrøden for længe på marken, kan kernerne drysse af eller begynde at spire, og det er aldrig godt for kvaliteten.

Efter en byge skal kornet tørre, inden mejetærskeren kan fortsætte arbejdet, og det kan tage timer. Er kornet fugtigt, når det høstes,

Høst af vårbyg. Imellem kornrækkerne er der sået frøgræs, som skal høstes næste sommer.

skal det på tørreri efter høst. Det er dyrt at tørre kornet, men det kan nemt være den løsning, landmanden må vælge for at få høsten i hus og bevare den gode kvalitet.

Mejetærskeren på arbejde

Mejetærskeren skærer afgrøden af et stykke over jorden. Det sker ved skærebordet, som er den brede, forreste del af mejetærskeren. Skærebordet kan være fra få meter til over 15 meter bredt. Men når det handler om skærebordet, taler landmændene ikke i meter, men i fod, som oprindeligt er et mål for længden af menneskers fodtøj. I Danmark svarer en fod til 31,4 cm. En pæn stor mejetærsker er på 30-36 fod, men du kan se dem i mange størrelser.

Når først skærebordet har skåret planterne af, føres hele molevitten op i et tærskværk i mejetærskerens indre, hvor halm og avner adskilles fra kernerne. Kernerne eller frøene havner i tanken, mens resten ryger bagud. Mejetærskeren kan lægge halmen ud i skår på marken, så det kan presses i halmballer. Eller den kan snitte halmen i småstykker og sprede den på jorden.

Når mejetærskeren kører ind i en mark, går der ikke lang tid, før afgrøden er høstet. Især hvis det er en stor, bred mejetærsker. Står afgrøden rank

op, som hvede tit gør, er det nemt at høste, men har afgrøden lagt sig fladt hen ad jorden, eller der er vokset ukrudt eller nye kornplanter op i det modne korn, tager det længere tid for mejetærskeren at høste marken.

Kornets videre rejse

Når tanken er fuld, skal mejetærskerføreren tømme kornet af, så der kan blive plads til mere. Skal kornet bruges eller opbevares på gården, lægger han det typisk af i store vogne, som kører mellem markerne og gården. Har landmanden solgt kornet eller frøene til et grovvarefirma, vil der typisk blive stillet containere ud i marken, som landmanden kan tømme kornet ned i. Er der ikke mulighed for hurtig afhentning, vil landmanden lægge kornet på en presenning i marken.

Selv om landmanden har fået afgrøden i hus, er høsten ikke sikret. Hvis afgrøden ikke er helt moden eller er fugtig, når den lægges på lager, kan det gå helt galt med kvaliteten. Derfor skal der blæses luft igennem kornet eller frøet på lageret, så det tørrer helt ned.

Høst af raps

Ingen tid at spilde, når der høstes. Kornvognen kører ved siden af mejetærskeren, mens kornet fra mejetærskerens tank læsses på kornvognen.

Landmanden bider i kornkernen for at tjekke, om kornet er modent. Hvis kernerne er hårde og springer mellem tænderne, er det tid at høste.

Kornvognen kører i pendulfart mellem mejetærsker og laden.

Kornet snegles fra mejetærskerens tank til en container, som hentes af grovvareforretningen.

Rundballepresseren holder stille et øjeblik, hver gang der er samlet tilstrækkeligt med halm til en balle. Den hæfter et net rundt om halmen, og så triller rundballen ud på marken. Når først ballen er presset, er der ikke så stor risiko ved regn. Vandet preller af som på et stråtag. Nogle landmænd med husdyr vælger rundballe, fordi det er nemt at trille halmen ud, når den skal bruges i stalden.

Hvor?

Hele landet

Halm kan bruges til mange gode ting

Halmen strømmer bagud af mejetærskeren, efter at maskineriet har tærsket det værdifulde korn eller frø af. Mejetærskeren kan enten lægge halmstråene i fuld længde i baner eller snitte dem i småstykker, som spredes ud over hele marken.

Korn og frø er det mest værdifulde, men halmen har også mange gode egenskaber og kan anvendes til flere formål. Ligesom udbyttet af korn varierer fra år til år, gør halmudbyttet det også. I tørre år bliver kornplanterne ikke ret høje, og så er der heller ikke meget halm at høste.

Halmen efterlades på jorden

Snittes halmen og vendes ned i jorden, er den med til at holde jorden levende. Når halmen kommer i kontakt med jorden, går bakterier og svampe straks i gang med at nedbryde den, for halm indeholder kulstof, som mikroorganismerne har brug for til deres vækst. Halmen og mikroorganismerne arbejder medvirker til

at bevare jordens kulstofindhold og gør jorden porøs og lettere at dyrke.

Nedmuldning af halm er også godt for regnormene. Der observeres flere regnorme og flere måger efter ploven på de marker, hvor halmen gives tilbage til jorden.

Halmballer

Lægges halmen på skår, kan der presses halmballer. Falder der regn, før presseren ankommer til marken, kan det være nødvendigt at vende halmen, så den er godt tør, før den presses.

Halmballerne størrelse og form bestemmes af halmpresseren. De fleste baller har form som store, aflange klodser. De hedder bigballe, men

Landmanden her har valgt at halmen skal blive i marken. Mejetærskeren snitter halmen i korte stykker og spreder den ud i marken.

der findes også runde, og de hedder rundballer. Enkelte steder ser man stadig små baller, der er ca. 1 meter lange. De kaldes miniballer eller ”Morten Korck-baller”.

Halm til husdyrene

Halm bruges som strøelse i stalde, så husdyrene kan ligge tørt. Bruges halmen som strøelse, vil den senere havne i markerne med husdyrgødningen. Halm bruges også som foder.

Halm til energi

En del af den halm, som presses i store baller, brændes af i halmvarmeværker eller i halmfyr på gårdene. En anden del bruges i biogasanlæg.

Bigballer rummer rigtig meget halm, og det er muligt at stable store mængder på en vogn, som for eksempel skal transportere halmen til et varmeværk.

Stubmarker dufter af halm og jord og er som juleaften for hestefolket, når de kan tage sig en tur i strakt galop i de åbne vidder.

Hvor?

Hele landet

Marker på pause

Når kornet eller en anden afgrøde er høstet, står den nederste del af halmstråene tilbage på markerne. Nogle landmænd harver stubmarken, men ofte får stubmarkerne lov til at være i fred nogle uger, inden næste afgrøde sås i marken.

Efterhånden som kornet høstes i august, breder stubmarkerne sig i landskabet. Når halmen er fjernet, bliver nogle af dem straks sået til med raps og efterafgrøder, mens andre får lov at ligge urørt nogle uger.

De mange stubmarker er ikke bare et tegn på, at landmanden ikke har tid til at gøre noget ved dem. Det er aktiv ukrudtsbekæmpelse og handler om at mindske puljen af ukrudtsfrø. Når stubben får lov at ligge urørt efter høst, begynder de mange ukrudtsfrø, som er drysset ned og ligger oven på jorden, at spire, når der kommer lidt regn. Landmanden ønsker, at flest mulige ukrudtsfrø spirer,

for så går de nyspirede ukrudtsplanter til, når marken efter nogle uger pløjes og sås med en ny afgrøde. Ligger frøene oven på jorden, er det også mad til fugle og insekter, som på den måde også hjælper med at mindske ukrudtspuljen.

Nogle landmænd vælger at harve i stubben. Her kan formålet være at fordele halmen og bekæmpe ukrudt. Spildte kerner provokeres også bedre til at spire, hvis de kommer i kontakt med jorden på denne måde.

Nogle marker harves efter høst. Formålet kan for eksempel være at fordele snittet halm jævnt på marken og få sat gang i omsætningen af halmen.

Stubmark. Efter kort tid vil mange ukrudtsfrø begynde at spire i stubben.

Hvor?

Hele landet

Efterafgrøder skal samle kvælstof op fra jorden

Mens høsten er i fuld gang, skal der tænkes på at så efterafgrøder. De skal sås tidligt, så de kan nå at optage en stor mængde kvælstof i løbet af efteråret.

Landmændene vælger forskellige metoder, når de skal så efterafgrøder. Her ligger frøene i den lille beholder foran på traktoren, hvorfra de slynges ud. Efter traktoren kører en tromle, som blander frøene med jord. Andre landmænd sår efterafgrøderne med en almindelig såmaskine.

Olieræddike spirer frem i stubben af en kornafgrøde. Planterne optager kvælstof, som frigøres fra stub og rødder fra den foregående afgrøde.

På den ene mark kører mejetærskeren, og på naboemarken sås efterafgrøder eller raps. I august skal landmændene holde tungen lige i munden for at nå det hele.

Mange efterafgrøder sås i august. De skal samle kvælstof op af jorden, så det ikke udvaskes. Det er et lovkrav, at landmænd skal gøre forskellige tiltag for at mindske kvælstofudvaskningen, og efterafgrøderne er et af tiltagene.

Ideen med efterafgrøder

Modsat andre afgrøder skal efterafgrøder ikke høstes til foder, energi eller andre formål. Efterafgrødens "arbejde" er at samle næringsstoffer, specielt kvælstof op af jorden og holde på det, så det ikke vaskes ud i løbet af efteråret og vinteren og havner i for eksempel fjorde, hvor det kan medvirke til iltsvind.

Når en afgrøde vokser, tømmer den jorden for nitrat, som er den form af kvælstof, som let udvaskes. Når afgrøden høstes, begynder rødder, stub og andre planterester at nedbrydes, og så kan der igen frigøres nitrat i jorden. Det er efterafgrødens opgave at fange det nitrat, som frigøres efter høst.

Vinterkorn og vinterraps, som sås i eftersommeren, optager også nitrat fra jorden, men efterafgrøderne kan være meget effektive.

Når efterafgrøderne visner i løbet af vinteren, frigøres næringsstofferne fra planterne og er klar som gødning til forårsafrøderne.

Tidlig såning

Jo tidligere en efterafgrøde eller en anden afgrøde sås om efteråret, jo større kan den nå at blive, inden vinteren sætter ind og sætter planterne i stå. Jo større planter, jo større rodnet er der til at fange kvælstof.

Der er flere måder at så efterafgrøder på. Nogle landmænd spreder frøene ud i marken inden eller efter høst. Andre vælger at så efterafgrøden omhyggeligt med en såmaskine.

Olieræddike er favorit

Den mest almindelige efterafgrøde er olieræddike, men mange sår blandinger af flere forskellige arter, blandt andet gul sennep, honningurt, kløver, boghvede, hør og korn.

Emmer er en gammel kornart, som har et lavt glutenindhold og derfor ikke egner sig til bagning. Emmer bruges til fuldkornsprodukter.

Hvor?

Hele landet. På god jord eller jord, som kan vandes

Korn til bagværk og gryn kræver ekstra omhu

Du kan ikke se på kornet, om det skal bruges til foder eller brød, med mindre det er en af de gamle hvedetyper, som ikke ligner almindelig hvede.

Det mest sandsynlige er, at kornet fra de marker, du ser, skal serveres for husdyrene. Kun cirka 5 procent af hveden bruges til brød og kiks, mens cirka 15 procent af rugen ender i rugbrød. Byg kan bruges til perlebyg og bagning, men det beslaglægger kun ganske få hektar.

Landmænd, som dyrker havre til gryn eller korn til brød, skal have en kontrakt med et mølteri, som aftager kornet. Det skal opfylde særligt høje kvalitetskrav, og klarer det ikke dem, bliver det i stedet brugt til foder.

Landmanden får en højere pris for at producere afgrøder, som kan bruges til fødevarer frem for foder. Til gengæld må han vælge sorter, som

ikke kan give så høje udbytter som sorter til foder, og han skal opfylde forskellige betingelser for at få kornet godkendt til fødevarer.

Havre

Produktion af grynhavre er mere risikobetonet end havre til foder. Risikoen ligger i, at kernerne kan blive for små, mørke i farven eller have en dårlig smag.

Havre indeholder ikke gluten, så glutenallergiker efterspørger den. Men sniger der sig andre kornarter ind i havrebunken, er den ikke længere glutenfri. Landmanden skal derfor sikre sig, at der ikke er hvede, byg eller rugkerner i havren. Det gør han ved at undlade at dyrke an-

Ølandshvede er en krydsning mellem hvede og spelt, der blev indsamlet i en speltmark på Øland i Sverige. Af udseende ligner den hvede, men den har et højere proteinindhold.

Spelt er en gammel hvedeart, som har en karakteristisk smag og en anden glutensammensætning end almindelig hvede.

dre kornarter året før havre, ved at gå marken igennem og luge fremmede kornarter væk i vækstsæsonen og ved at rense mejetærskeren omhyggeligt inden høst.

Rug

Rug har den uheldige egenskab, at kernerne i fugtigt vejr nemt kan begynde at spire i akset, og det gør kornet uegnet til brød. Er der ustadigt vejr omkring høst, vil landmanden prioritere at høste brødrug så tidligt, at det kan bruges til brød.

Hvede

Ønsker landmanden at dyrke brødhvede, skal han vælge en sort som har anlæg for et højt proteinindhold, for det er afgørende for bagekvaliteten. Brødhvede skal også gødes med ekstra kvælstof.

Det meste brødhvede sås om efteråret, og en mindre mængde sås om foråret. Vårhvede giver mindre udbytte, men har bedre bagekvalitet end vinterhvede.

Det er vigtigt, at brødhvede høstes på det helt rigtige tidspunkt. Høstes det sent, kan kernerne begynde at spire, og så nedbrydes stivelsen i kernen, og kornet bliver uegnet til bagning.

I Danmark dyrkes der mange slags brødhvede, herunder flere forskellige gamle arter og krydsninger.

Byg til øl, gin og whisky

I Danmark er der en stor produktion af maltbyg. Noget bruges til produktion af dansk øl, men der eksporteres også maltbyg til mange andre lande.

Du kan ikke se, om en bygmark egner sig til grisefoder, øl eller whisky, men cirka 30-35 procent af det store areal med vårbyg er tiltænkt ølproduktion. Kun en meget lille del bruges til produktion af spiritus.

Dyrkning af maltbyg

Det danske klima egner sig til produktion af maltbyg. Fremstillingen af godt øl starter ude hos landmanden. Som en start skal han vælge en maltbygssort. Dernæst skal han være dygtig til at gøde med kvælstof, så han rammer en proteinprocent i kernerne på mellem 9,5 og 11 procent. Hvis han rammer et lavere eller højere niveau, får han ikke så høj en betaling, eller hans korn må anvendes til foder.

Ved høst må kornet ikke stå for længe på marken, for så er der risiko for, at byggen spirer i akset, og det kan ødelægge kornets maltnings-

egenskaber. Skal kornet tørres, må det ske nænsomt, så spireenergien bevares. Den er meget vigtig for malterierne.

Hvede, havre og rug kan også bruges til ølbrygning.

Produktion af gin og whisky

Korn kan også bruges til produktion af spiritus, og de senere år er der skudt flere producenter op, som bruger dansk produceret maltbyg som råvare i produktionen. Landmændene vælger specielle sorter, som er velegnede til sprit, der skal lagre længe på fade, som det er tilfældet med whisky.

Du kan ikke se på bygplanterne, om de egner sig til grisefoder eller ølbrygning. Når landmanden dyrker maltbyg, vælger han de specielle maltbygssorter med anlæg for et højt proteinindhold.

Vidste du? At en bunke nyhøstet korn kan tåle en regnbyge

Kornet er høstet, men der er travlhed, så i første omgang lægges det på en presenning. Grovvareforretningen henter det snart og kører det til et indendørs lager. Men hvad nu hvis der kommer en byge, inden lastbilen kommer og henter kornet?

Der sker heldigvis ikke noget ved, at regnen står ned over dyngen, og kornet kan også godt tåle et par regnbyger. Kornkernerne har en hård skal, så de begynder ikke lige at optage vand. Men ligger kornet og sopper i vand i længere tid, begynder det at spire.

Får og lam holder ofte flyttedag

Hvor?

Der er flest får i Vestjylland, men du kan se besætninger over hele landet.

Får er et nøjsomt dyr, som kan bidrage med lidt af hvert – kød, skind, uld, mælk, naturpleje og studsning af frøgræsmarker. Og de kan gå ude året rundt.

Får kan du se i landskabet året rundt. Nogle fåreavlere har flere hundrede dyr, som de fordeler i mindre flokke, mens andre har hobbybesætninger med bare 3-4 får med lam. I Danmark er der 20-25 avlere, som har fåreproduktion som fuldtidserhverv.

Racer

Får er ikke bare får. Ligesom inden for alle andre husdyr findes der masser af racer og blandinger af racer med forskelligt udseende og egenskaber. De to mest almindelige racer, du kan se i Danmark, er texel og gotlandsk pelsfår. Texel er hvide får med sorte muler og sorte klove. Gotlandsk pelsfår har sorte hoveder og ben, mens pelsfarven varierer fra lys til mørkegrå.

Årets gang

Nogle fåreavlere sætter fårene på stald om vinteren, mens andre har fårene ude hele året. Hvis dyrene er ude om vinteren, skal de have adgang

til ly og læ, for eksempel et læhegn, og de skal kunne ligge tørt. Hvis ikke der er tilstrækkeligt med græs, kører landmanden ud med foder til fårene.

Får lemmer i gennemsnit med to lam i forårsmånederne. Når lammene er 9 måneder til et år gamle, slagtes de.

Fåreavleren bruger meget tid på at flytte fårene rundt til nye arealer, der skal afgræsses. Går de for længe på det samme areal, er der dels risiko for, at arealet gnaves for hårdt ned, dels stiger risikoen for indvoldsorm.

Fårene skal klippes en gang om året. Kender du lidt til priser på garn, vil du nok forvente, at ulden er en væsentlig indtægtskilde for en fåreavler. Men sådan er det ikke. Indtægterne ved salg af uld kan kun dække omkostningerne til klipningen.

Fåreproducenter lever især af at sælge lammekød, men har også en indtjening fra naturpleje og salg af skind.

I større besætninger er hyrdehunde uundværlige. Med pift og råb giver fårehyrden sine kommandoer, så hundene genner fårene i en ønsket retning.

Naturpleje

Får bruges til naturpleje, hvor man ønsker kort græs og gerne vil forhindre, at et område springer i skov. Det kan for eksempel være kommuner, som bestiller fåreavleren til at passe naturarealer.

Færdes der mennesker på naturområdet, er det også godt med fåreafræsning, for får er ikke opsøgende, og de færreste mennesker er bange for dyrene. Løse hunde er til gengæld et stort problem, da hunde kan jage og angribe fårene.

Får er meget lidt kræsne, så de kaster sig også over kæmpe-bjørneklo og er i stand til at holde bestanden af den uønskede plante nede.

Trussel fra ræve og ulve

Får er ikke særligt gode til at beskytte nyfødte lam mod ræve, så det er et problem flere steder. Efter 200 års fravær er ulven tilbage i Danmark.

Det sker, at ulve angriber husdyr på markerne, og det er især gået ud over fårene. For at modvirke angreb er fåreavleren nødt til at hegne fårene godt inde med ulvesikrede hegn.

Har fårehyrden flere hunde, lærer han typisk nogle af hundene kommandoer på engelsk, mens andre kun lærer de danske kommandoer. På den måde kan hyrden have to hunde med i marken og få dem til at arbejde med forskellige opgaver samtidig. Hunden Spot er engelsksproget.

Steen Kornum, Glenstrup

Har 500 moderfår, cirka 1.000 lam og 6 hunde.
Om vinteren afgræsser fårene frøgræsmarker.
Om sommeren afgræsser de naturarealer for
kommuner, arealer med solfangeranlæg og
Steens egne 25 hektar.

